

Leif Pareli

"Stilt på likefot"

OM SAMISK KULTUR VED NORSK FOLKEMUSEUM

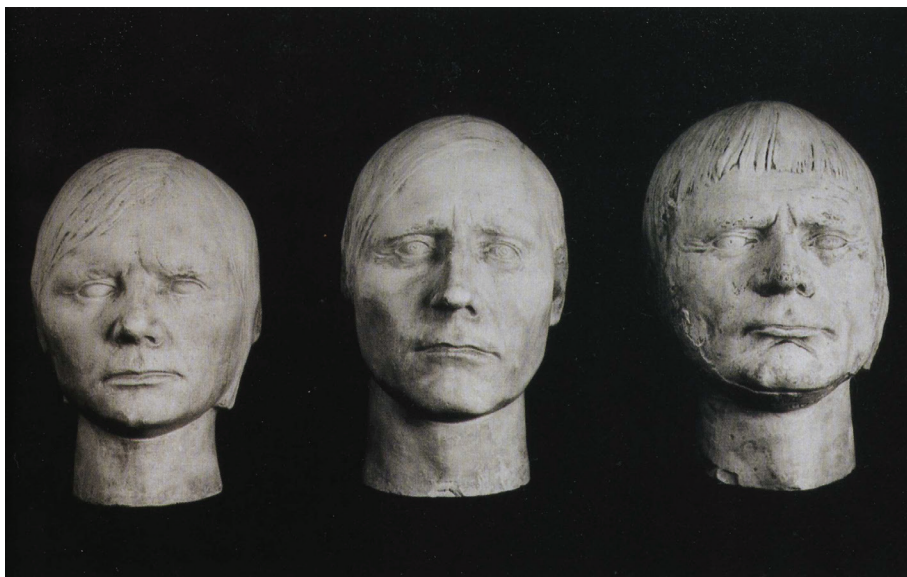
Sommeren 2012 fant en høytidelig handling sted i Sametingsbygget i Karasjok: Norsk Folkemuseums direktør og Sametingets president undertegnet en avtale om at mer enn to tusen samiske gjenstander – halvparten av samlingen ved Norsk Folkemuseum – skulle overføres til samiske museer. Samtidig understreket begge parter Folkemuseets fortsatte ansvar innenfor feltet samisk kultur. Med denne avtalen innledes et nytt kapittel i Norsk Folkemuseums forhold til samisk kultur og til det samiske folk. Det gir grunn til et tilbakeblikk på museets arbeid med samisk kultur siden museet ble opprettet i 1894.

Med på høytideligheten i Karasjok var også en representant for den etnografiske avdelingen ved Kulturhistorisk museum, som før var en egen institusjon, Universitetets Etnografiske Museum. Både Etnografisk Museum og Norsk Folkemuseum har hatt en viktig rolle i det museumsfaglige arbeidet med samisk kultur, og vil med denne avtalen også være knyttet sammen i fremtidig virksomhet på området.

Det var i 1951 at Norsk Folkemuseum opprettet en egen samisk avdeling, og fikk overført fra Etnografisk Museum hele den samiske samlingen derfra – med blant annet den begrunnelsen at samene da ville bli mer «stilt på likefot» med den øvrige befolkning i landet, slik Etnografisk Museums bestyrer Gutorm Gjessing uttrykte det i sitt brev om saken.¹ Det var også andre, mer praktiske grunner til overføringen. Men den politiske målsetningen om å stille samene på like fot med det norske folk kan stå som en grunn tanke i overføringen og i arbeidet som siden er gjort med samisk kultur ved Norsk Folkemuseum. En slik holdning var ingen selvfølge på den tiden. Det ser vi ved et tilbakeblikk på historien.

Gipshodene i den samiske samlingen vitner om 1800-tallets interesse for de «fremmedartede» samene. Da den samiske samlingen i 1951 ble overført til Norsk Folkemuseum, markerte det ikke minst at museene var på vei bort fra en slik eksotiserende holdning til et folk som har hele sin historiske bakgrunn her i landet.

Foto: Etnografisk Museum.

SAMENE OG ETNOGRAFISK MUSEUM

Skal vi forstå historien til den samiske samlingen ved Norsk Folkemuseum, må vi gå lenger tilbake enn dette museets grunnleggelse i 1894. Faktisk må vi gå til året 1851, da den første store verdensutstillingen ble holdt i London, i en mektig glassbygning i Hyde Park kalt *The Crystal Palace*. Etter at utstillingen var slutt ble bygningen flyttet til forstaden Sydenham og tatt i bruk blant annet til en permanent etnografisk utstilling. Herfra fikk Universitetet (i Oslo) en forespørsel om å hjelpe til med å skaffe samiske gjenstander. Noen slike gjenstander ble skaffet til veie, deriblant gipsavstøpninger av hodene til en del samer (eller i noen tilfeller personer «av blandingsrase» – et tema man den gang var sterkt opptatt av). Som gjengave fikk Universitetet en del etnografiske gjenstander fra fjerne himmelstrøk, noe britene jo hadde god tilgang til. Disse ble nå, sammen med en del annet løst og fast som fantes i Universitetets eie, deriblant ekstrakopier av de samiske gipshodene, til en liten samling som i 1857 ble åpnet for publikum. Det var begynnelsen på Universitetets Etnografiske Museum – et av de første slike museer i verden.² Samiske gjenstander var altså selve utgangspunktet for dette museet, og det var derfor rimelig at innsamling og forskning om samisk kultur ble en viktig virksomhet for museet i de følgende hundre år.

Da Norsk Folkemuseum ble stiftet i 1894, med det formål å arbeide med «alt, som belyser det norske Folks Culturliv», ble samene ikke inkludert i dette arbeidsfeltet. Noen få samiske gjenstander ble riktignok anskaffet i løpet av museets første år.³ Men så må det ha blitt tatt en beslutning om at samene var et ansvar for Etnografisk Museum og ikke for Folkemuseet. Denne forståelsen må de to museene ha vært enig om. Da Etnografisk Museums norske samlinger ble overført til Folkemuseet i 1906, ser det ikke ut til at den samiske samlingen ble vurdert overført på samme måte. Samtidige og senere omtaler av overføringen nevner ingen ting om at dette var et spørsmål som overhodet ble diskutert. (Nielsen 1907:83, Aall 1920:13, Kjellberg 1945:40, Gjessing og Krekling Johannessen 1957:69f.) Som Gutorm Gjessing påpekte da saken omsider kom opp, nesten et halvt århundre senere, var samisk og norsk kultur den gang blitt holdt skarpt fra hverandre.⁴

At det ikke bare var Etnografisk Museum som holdt oppe et slikt skille, men at også Folkemuseet delte den oppfatningen, fremgår av en kataloginnførsel noen år senere, i 1919.⁵ Da fikk museet i gave en samling folkedraktar som hadde tilhørt maleren Adolph Tidemand, deriblant et par gjenstander som var samiske. Museet tok med glede imot de norske draktene, men en «finnehue» og et «finnebelte» ble sendt videre til Etnografisk Museum, med den begrunnelsen at Etnografisk Museum «netop har studiet av lapper og finner som sin hovedoppgave».⁶ Det var med andre ord nå blitt fastslått at samene ikke hørte hjemme på Norsk Folkemuseum, men skulle være i en utenomeuropeisk kontekst på Etnografisk Museum. Denne arbeidsfordelingen mellom museene fortsatte til etter andre verdenskrig.

ET FREMMED OG PRIMITIVT FOLK

At samene på denne måten ble plassert i kategori med utenomeuropeiske folk var ikke en museumsfaglig særegenhet, men avspeilet allmenne holdninger til samene på denne tiden, både innenfor vitenskapelige miljøer og i samfunnet generelt. I den nasjonsbyggingen som foregikk i den nyskapte staten Norge etter 1814 ble samene et fremmedelement som det var maktpåliggende å definere ut av «det norske». Denne holdningen ble for-

Seidesteinen fra fjellet Gargvarre i Kautokeino ble hentet ned i 1906 etter ordre fra sognepresten og sendt til Etnografisk Museum, der et bilde i en katalog fra 1911 viser hvordan den da sto utstilt. I 1951 ble den overført til Norsk Folkemuseum og utstilt der. I 1995 ba et bygdelag i steinens hjemtrakter om at den måtte komme tilbake. Både Folkemuseet og Universitetet i Oslo stilte seg positive, og i 1997 ble steinen ført til Kautokeino og satt opp på sin gamle plass. En gipskopi ble satt opp i utstillingen på Folkemuseet, og forteller historien om «seiden som kom hjem».

Foto: Etnografisk Museum og Leif Pareli.

sterket videre ut gjennom århundret. Den norske nasjonalismen, som hadde sitt grunnlag i egne historiske forhold, fikk også næring fra internasjonale strømninger: Europeisk koloniseringspolitikk, evolusjonistiske ideer om høyere og laverestående kulturer og raser, samt oppfatninger om den sterkeste rett. Alt dette ble sammenvevd i et syn på samfunnet og mennesket som rettferdiggjorde behandlingen av samene som et «fremmed» folk, underlegne og primitive og dømt til å vike for den fremadskridende norske nasjon.⁷

Det passet godt inn i dette bildet at tidligere oppfatninger om samene som en urbefolkning i Norden utover andre halvdel av 1800-tallet ble avløst av et stikk motsatt syn, nemlig at samene hadde innvandret til Norge utenfra, først til de nordlige landsdeler, og derfra hadde de så i forholdsvis nyere tid «rykket frem» sørover, og da til områder som allerede i lange tider hadde vært bebodd av nordmenn. Den fremste talsmann for dette historiesynet var professor Yngvar Nielsen, som hadde stor autoritet i samtiden, både som historiker og som bestyrer for Etnografisk Museum fra 1877 til 1916. Han ble blant annet brukt som sakkyndig ekspert for «lappekommisjonene» som leverte grunnlagsmateriale for lover og reguleringer av samisk reindrift på slutten av 1800-tallet.⁸ Yngvar Nielsen var ikke alene om synet på samene som et fremmedelement kommet inn utenfra; lignende oppfatninger avspeiles i flere mer eller mindre vitenskapelige arbeider fra slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet. Mange av disse tekstene hadde etter våre dagers forståelse et klart rasistisk preg. Også Norsk Folkemuseum utga slik litteratur.⁹

Rasetenkningen fikk sin kulminasjon med nazismen på 1930- og 40-tallet. Andre verdenskrig og den tyske okkupasjonen av Norge kom her, som på så mange andre områder, til å innebære et tidsskille. Riktignok fortsatte fornorskningen av samene også etter krigen, men nå mer som følge av den generelle samfunnsutviklingen, og ikke lenger med en uttalt rasebiologisk begrunnelse (selv om rasistiske holdninger levde videre i allmennheten). Krigsårene hadde i det hele gitt mange grunner til å ta et kritisk oppgjør med gamle sannheter. Det er i et slikt lys vi må se beslutningen om å flytte den samiske samlingen fra Etnografisk Museum til Norsk Folkemuseum.

For øvrig må det understrekes at selv om den samiske samlingens historie ved Etnografisk Museum tidsmessig faller sammen med den perioden da samene i størst grad ble oppfattet på en kulturhovmodig eller rasistisk måte i det norske samfunnet, var dette ikke den rådende holdningen ved Etnografisk Museum. Tvert om var flere av museets medarbeidere genuint interessert i samisk kultur, og bidro med sin forskning og øvrige faglige virksomhet til å belyse dette feltet på en nøktern og positiv måte. Det gjelder først og fremst professor Ole Solberg, som i 1916 etterfulgte Yngvar Nielsen som museets bestyrer, og satt i stillingen helt frem til sin død i 1946. Solberg gjorde flere studie- og innsamlingsreiser i samiske områder tidlig på 1900-tallet. Han foretok også arkeologiske utgravninger på Kjelmøya i Sør-Varanger, der han fikk frem materiale som i dag er blant det eldste som av fagfolk knyttes til samisk identitet. Som bestyrer opprettet han publikasjonsserien *Nordnorske samlinger*, med hovedsakelig samiskrelevant innhold; denne serien ble senere videreført ved Norsk Folkemuseum under navnet *Samiske samlinger*. Senere, på femtitallet, fikk Etnografisk Museum nye studenter og forskere med interesse for samiske forhold. Men da var den samiske samlingen på vei ut av det museet og under flytting til Norsk Folkemuseum.

OVERFØRINGSAVTALEN I 1951

Forslaget om å overføre den samiske samlingen til Norsk Folkemuseum ble fremsatt i 1951, i et brev til Det akademiske kollegium fra professor Gutorm Gjessing, som i 1947 var blitt bestyrer for Etnografisk Museum etter Ole Solberg. Gjessing var egentlig arkeolog og hadde arbeidet innenfor dette faget i Nord-Norge, han hadde gode kunnskaper om samiske forhold og han hadde forsket i samiske emner. Han var politisk radikal, og det

Samekomiteen av 1956, som fikk stor betydning for statens politikk overfor samene. I forreste rekke, nr. to fra høyre: Komiteens formann Asbjørn Nesheim. Stående ytterst til høyre: Professor Gutorm Gjessing, som tok initiativ til overføringen i 1951.

Foto: Norsk Folkemuseum.

lå et sterkt politisk engasjement under hele hans faglige virksomhet.¹⁰ I så måte hadde han mye til felles med Folkemuseets nye direktør, Reidar Kjellberg, også han en mann med sterke politiske interesser på venstresiden. Spørsmålet om den samiske samlingens plassering var uten tvil en sak de to hadde diskutert og blitt enig om, før Gjessings utspill overfor Universitetet. Før Gjessing sendte forslaget til Det akademiske kollegium lot han Kjellberg lese og kommentere utkastet. Kopien, som mange år senere ble funnet og innlemmet i Folkemuseets arkiv, viser at Kjellberg bare hadde et par mindre kommentarer – tydeligvis var de to allerede enige i det alt vesentlige.

Gjessing begrunnet sitt forslag om overføring av samlingen med flere argumenter. Viktigst i ettertid er det kulturpolitiske standpunkt: Samene burde bli «stilt på likefot med andre norske borgere» – på Etnografisk Museum var nemlig samisk kultur stilt på linje med kulturformene utenfor Europa, og ble dermed uvegerlig klassifisert som en «fremmed kultur» i Skandinavia.¹¹ Her trakk Gjessing linjer til hvordan Etnografisk Museum hadde overført sin norske samling til Folkemuseet i 1906, men den gang beholdt den samiske samlingen, fordi det «ut fra den tids syn (ble) skilt skarpt mellom norsk folkekultur og samisk kultur.»

I tillegg til det kulturpolitiske standpunktet ble også praktiske og økonomiske forhold trukket inn som argumenter. Blant annet la Gjessing vekt på Folkemuseets muligheter til formidling i Friluftsmuseet:

Det har også sitt friluftsterreng som gjør at det kan utvide innsamlingsområdet til felt som vi – p. gr. a. den avgrenste plass – aldri vil kunne gi oss i kast med (gammer, stabbur og andre tømmerbygninger osv.). Norsk Folkemuseum har med sin mere elastiske økonomi muligheter for å gi et bilde av samisk kultur som vi aldri vil kunne gi. Dessuten har Folkemuseet et vel utbygd pedagogisk apparat som gjør det mulig å arbeide kunnskap om samene og deres kultur inn i skoleungdommens bevissthet på en ganske annen måte enn vi vil kunne gjøre.

Folkemuseet svarte positivt på utspillet fra Gjessing, og etter at saken hadde vært gjennom behandling så vel ved Universitetet som i Kirke- og undervisningsdepartementet, ble det inngått en formell avtale mellom de to museene. Som ledd i avtalen opprettet Norsk Folkemuseum en egen samisk avdeling, og dr. philos. Asbjørn Nesheim ble ansatt som førstekonservator og avdelingens bestyrer.¹²

ASBJØRN NESHEIM, BESTYRER 1951 – 1977

Asbjørn Skogstad Nesheim var født i Trondheim i 1906.¹³ Han ble allerede som 23-årig teologistudent i 1929 håndplukket av professor Konrad Nielsen til å bli dennes medarbeider i det store nordsamiske ordboksverket som Nielsen hadde arbeidet med i mange år. Dette prosjektet kom til å oppta Nesheim i mange år, også etter at han i 1951 var blitt ansatt ved Norsk Folkemuseum, og språkforskningen forble hele livet en rød tråd i hans akademiske arbeid. I 1942 tok han doktorgraden på en avhandling om dualis (totalformer) i samisk, sammenlignet med andre finsk-ugriske og indoeuropeiske språk.

Det samiske ordboksprosjektet var igangsatt og ble ledet av Konrad Nielsen. Han var professor i finsk-ugriske språk ved Universitetet, men ordboksprosjektet ble organisert og utført ved det frittstående Instituttet for sammenlignende kulturforskning (ISKF). Nielsen var selv en stor språklig kapasitet, men i arbeidet med ordboken hadde han hele tiden uvurderlig hjelp av særlig to medarbeidere: Hans H. Henriksen, en same bosatt i Oslo med nordsamisk som morsmål, og studenten Asbjørn Nesheim. *Lappisk ordbok* (senere gjenopprettet som *Samisk ordbok*) ble utgitt i tre store bind i årene 1932 til 1938, og er den dag i dag en hjørnestein i alt arbeid med nordsamisk språk. Da Konrad Nielsen døde i 1953 overtok Asbjørn Nesheim redaktøransvaret og fullførte arbeidet med det systematiske bindet (bind IV, 1956) og et avsluttende supplementsbind (bind V, 1962). Av disse er særlig det systematiske bind av stor verdi for museumsarbeidere, fordi det inneholder en omfattende oversikt over både materielle og immaterielle kulturuttrykk, og er rikt illustrert med tegninger og fotografier. Bjørn Aarseth beskriver dette bindet slik i sitt minneord ved Nesheims død i 1989:

(Det er) både et språklig og kulturhistorisk verk i beste forstand; naturmiljø, yrkesliv, tankens og troens verdener, så vel som hverdagens trivialiteter, er her systematisk belyst gjennom ordskatten og et mangfold av illustrasjoner.
(Nekrolog i Aftenposten, 10.2.1989).¹⁴

I tillegg til språkforskningen dukket Nesheim ned i stadig nye temaer innenfor samisk kultur og samfunnsliv. Allerede før han begynte ved Norsk Folkemuseum hadde han i flere år sendt museet kopier av rapportene til ISKF etter feltreiser i samiske områder. Som eksempel på bredden i disse undersøkelsene kan nevnes rapporten fra reisen sommeren 1948: Han begynte med besøk hos Just Qvigstad i Tromsø, en nestor i samisk språk- og kulturforskning, og han priser i rapporten den generøsiteten Qvigstad har vist ham ved å dele av sine kunnskaper. Med kontakter derfra reiste han så til Lyngen, et sjøsamisk distrikt med kompliserte språkforhold i møtet mellom norsk, kvensk, lokal sjøsamisk dialekt og påvirkning fra fjellsamer fra Kautokeino og Karesuando som hadde slått seg ned i Lyngen som fiskere og bønder. Ved siden av redegjørelsen for de språklige særegenheter forteller han om draktskikk og boligforhold, og om redskapsbruken i husholdet og i gårdsbruket. Her nevner han også grenevevingen – et samisk reliktfenomen som Folkemuseets tekstilekspert Marta Hoffmann dermed ble oppmerksom på, og førte til hennes feltarbeid i Manndalen noen år senere. Nesheim tok også i løpet av reisen et hundretalls bilder, som han sendte museet kopi av, og de ligger i dag i Folkemuseets digitale fotoarkiv.¹⁵ Hans beskrivelse av de alderdommelige boligforholdene førte for øvrig

Folkemuseets medarbeidere på feltarbeid i Finnmark i 1952. Bak førstekonservator Asbjørn Nesheim, som kjører trillebøren med dagens fangst av gjenstander, står arkitektstudenten Kjell Borgen. Han tegnet og målte opp samiske bygninger som hadde unnluppet brenningen av Finnmark under krigen. Senere er det meste av denne bygningsarven blitt borte, og dokumentasjonsmaterialet ved Norsk Folkemuseum har derfor fått stor kulturhistorisk verdi.

Foto: Harald Eidheim, Norsk Folkemuseum.

til at Folkemuseets konservator Hilmar Stigum senere samme sommer reiste til Lyngen og målte opp noen av de eldste gammene og husene. Slik var altså Nesheims arbeid ikke bare interessant i seg selv, men det tilførte også museet verdifullt materiale i form av fotografier og tegninger, og ga støtet til at flere av museets medarbeidere ble inspirert til egne feltundersøkelser. Og alt dette skjedde altså før Nesheim i det hele tatt var blitt ansatt ved museet! Det er derfor forståelig at da spørsmålet om opprettelse av en konservatorstilling for samisk kultur kom opp i 1951, var det tatt for gitt at Nesheim var den selvsagte kandidat til denne stillingen.

SAMISK AVDELING

Allerede før ansettelsen på Folkemuseet var formelt avklart, satte Nesheim i gang med å utarbeide en plan for den samiske avdelingen, som han så for seg som et komplett «vitenskapelig institutt for lappologiske studier» med innendørs utstilling, friluftsavdeling, studiebibliotek, billedarkiv, lydarkiv og en publikasjonsserie.¹⁶

Det ble opprettet en egen katalog for den samiske samlingen, som skulle gi plass for de ca. 2700 gjenstandene fra Etnografisk Museum (numrene opp til 3000), og dessuten for den innsamlingen til Norsk Folkemuseum som nå ble satt i gang (numrene fra 3000 og oppover).¹⁷ Nesheim ga instruks om at kortene som ble avskrevet fra katalogen ved Etnografisk Museum skulle sammenholdes med de gjenstandene som faktisk ble overført, og deretter skulle manglende numre fjernes fra katalogen.¹⁸ Dessverre ble dette siste ikke gjennomført, og derfor har Norsk Folkemuseums samiske katalog den dag i dag et par hundre «tomme» numre, som for en stor del gjelder gjenstander tapt i løpet av Etnografisk Museums første år, før flyttingen til det nye museumsbygget i Frederiks gate i

1902. Dessuten ble store forsendelser med gjenstander fra Samemisjonens reisesekretær Bertrand Nilsen, som i mange år hadde kjøpt inn til Etnografisk Museum, stående utpakket i museets kjellere. De ble først katalogisert mange år senere, etter Nesheims tid. Da var innkomstopplysningene for lengst glemt, og det var umulig å avgjøre om disse gjenstandene var kommet via Etnografisk Museum eller direkte til Norsk Folkemuseum.¹⁹

Parallelt med overføringen av gjenstandssamlingen fra Etnografisk Museum (som det tok flere år å gjennomføre)²⁰ ble det satt i gang en omfattende innsamling direkte til Folkemuseet. Nesheim gjorde selv flere studie- og innsamlingsreiser i samiske bosetningsområder, og han knyttet til seg assistenter og medhjelpere som også gjorde feltstudier på egen hånd, slik som arkitekten Kjell Borgen og etnografen Harald Eidheim. Innsamlingen ble bedre dokumentert enn tidligere, blant annet registrerte man nå ofte de samiske betegnelsene på gjenstandene, og tok med navnet på eieren. Slike opplysninger var tidligere bare unntaksvis blitt notert. En annen nyhet på feltreisene var lydbandopptakeren, som sikret for ettertiden dialektprøver, joiker og fortellinger, alt sammen verdifullt materiale som Folkemuseet i de senere år har arbeidet med å digitalisere og tilrettelegge for bruk. På museet kom den planlagte publikasjonsserien *Samiske samlinger* i gang alt i 1952, som en videreføring av Etnografisk Museums serie *Nordnorske samlinger* (som Folkemuseet overtok opphavsretten til). I løpet av få år kom det en rekke utgivelser om samiske emner – bøker som med datidens begrensede muligheter neppe ville ha kommet ut på annen måte. Museets formidlingsvirksomhet kom ellers i hovedsak til å foregå gjennom den samiske basisutstillingen, som åpnet i 1958. Den ble fra første stund en av museets mest populære og besøkte utstillinger, særlig i undervisningssammenheng, og gjennom årenes løp kom tusenvis av skolebarn fra Oslo og landet for øvrig til å få sitt første møte med samisk kultur nettopp i Norsk Folkemuseums utstilling.²¹

SAMFUNNSINNSATS PÅ MANGE FELT

Den samiske avdelingen ved Folkemuseet kom også til å få betydning for samisk samfunnsliv utover det rent museumsfaglige. Asbjørn Nesheim ble i praksis ofte en talsmann for samiske interesser, og dette var viktig i en tid da samene selv hadde små muligheter for å gjøre sin røst hørt. Da den nystartede sameforeningen i hovedstaden, *Samiid Sær'vi*, så ut til å dø hen, tok Nesheim initiativ til å få den reorganisert, nå som en landsforening for både samer og samisk-interesserte nordmenn – på norsk kalt *Samisk Selskap* – og han fungerte som formann der, og senere som redaktør for foreningens årbok *Sami Ællin/Sameliv*.²² I 1953 tok Nesheim, sammen med svenske museumskolleger, initiativ til et møte mellom endel norske og svenske samer.²³ I utgangspunktet skulle de hovedsaklig diskutere næringspolitiske spørsmål, men da møtet kom sammen tok det raskt en mer radikal vending, og førte i neste omgang til at samer fra Norge, Sverige og Finland møttes i Karasjok i 1956 og opprettet Nordisk Sameråd – i dag kalt Samerådet, etter at de russiske samene kom med i dette samarbeidet, i kjølvannet av Jernteppets fall og Sovjetunionens oppløsning. I 1956 ble Nesheim formann i en departementsoppnevnt komité som fikk i oppdrag å utrede de prinsipielle sider av samenes stilling i Norge og «foreslå konkrete tiltak av økonomisk og kulturell art for å gjøre det mulig for samene å dyktiggjøre seg og utfolde seg i samfunnet.» (*Innstilling fra Komiteen til å utrede samespørsmål*, 1959:5). Her førte han i pennen komiteens standpunkt om at det var statens ansvar å legge forholdene til rette for at samisk språk og kultur skulle kunne bestå og utvikles – et viktig brudd med tidligere tiders fornorskningsspolitikk, og langt på vei de samme målsetninger som tredve år senere, etter Alta-konflikten, ble tatt inn i Grunnloven. I 1959 var slike tanker nærmest revolusjonerende, etter at det i over et århundre hadde vært opplest og vedtatt at samisk kultur var mindreverdige i forhold til norsk, og at det beste norske myndigheter kunne gjøre, var å få samene til å gå over til norsk språk og levemåte. Samekomiteens

forslag, og de praktiske tiltakene som skulle følge, måtte føre til bråk. I den samiske bygda Karasjok var frontene ekstra harde. De som var motstandere av at samisk språk skulle få plass i skolen tegnet et skremmebilde av et slags same-reservat, der befolkningen ville bli holdt nede i isolasjon og fattigdom, uten å være kvalifisert til å delta i storsamfunnets utvikling. På den andre siden sto de som mente at komiteens forslag ville være til gagn og fremgang for samene – blant de fremste talsmenn for denne holdningen var en ung lærer og lokalpolitiker ved navn Bjørn Aarseth. Det ble holdt folkemøter og vedtatt protestresolusjoner. Men i Stortinget ble Samekomiteens innstilling godkjent uten innvendinger, og den ble en viktig rettesnor for den norske stats politikk overfor samene i årene som fulgte.

SAMISKE PLANER I FRILUFTSMUSEET

Ved Norsk Folkemuseum hadde Nesheim også store vyer for Friluftsmuseet. I sin plan for den nye samiske avdelingen skisserte han et omfattende program for en utbygging der:

Arbeidet med å reise en friluftsavdeling bør settes igang hurtigst mulig, og fortsettes uten avbrudd til man har ervervet det antall gammer og hus som er ønskelig. Gammer og hus av gammel type forsvinner nemlig nu meget hurtig. Så vidt mulig bør man prøve å skaffe: a) gammer så vel av forskjellig konstruksjon som med forskjellig funksjon (bolig, fjøs, kombinert bolig og fjøs, jakt- og fiskergamme, kokegamme). Både nordlige og sydlige gammetyper bør være representert. b) hus både fra innlandsdistrikter (...) og fra kysten. Husene bør omfatte både våningshus og uthus. Det beste ville være om man kunne sette opp et elvesamisk og et sjøsamisk gårdsanlegg. (Det er som regel tale om små hustyper, som ikke vil ta svært stor plass.) Den elvesamiske gården bør utstyres med stillaser (...) c) fjellsametelt, med slike provisoriske innretninger rundt, som er karakteristiske for en samisk teltplass (...) Muligheten av å sette opp et reingjerde (skillegjerde) bør drøftes. I denne sammenheng vil jeg påpeke hvilken betydning det ville ha vis-à-vis publikum at man fikk samer knyttet til avdelingen i sesongen. En særlig stor publikumsattraksjon ville det selvsagt være om man kunne få en reinsamefamilie med noen rein til museet. Publikum kunne da få demonstrert både lassokasting, pulkkjøring og kløvjing. Av naturlige grunner måtte imidlertid dette skje i vintersesongen.²⁴

Dessverre ble ingenting realisert av disse storslåtte planene. Grunnene vet vi lite om. Kanskje var det fordi museumsdirektørens oppmerksomhet skiftet til andre prosjekter i Friluftsmuseet, slik som husmannsplassen og Enerhaugen, eller til andre aktiviteter, slik som oppbyggingen av den nye avdelingen for arbeiderminner. Også Nesheim rettet sin interesse mot andre oppgaver, og etter hvert førte dårlig helse til mindre arbeidskapasitet. Det kom ikke noe samisk anlegg i Friluftsmuseet, og de få bygningene som allerede var blitt innsamlet, havnet trolig blant museets uoversiktlige materialstabler og må i dag anses tapt.

Samtidig med disse prosjektene ved museet fortsatte Nesheim sin virksomhet som språkforsker og som lærer – han underviste i samisk ved Universitetet i Oslo og fikk i 1959 et personlig professorat der. Han var også produktiv som skribent, med stor spennvidde i temaene. Først og fremst skrev han om språkvitenskapelige emner, men han tok også for seg gjenstandstyper i samlingen og materiell kultur i det hele. Han skrev om gammer, om sleder, om samiske krakker og stoler, om et gammelt kjede og dets historie, om komser, om tinntrådarbeid, og om samiske transport- og fremkomstmidler – det siste som katalog til en særutstilling han laget i 1976, der museet viste samiske ski, pulker, sleder og båter. Han skrev også om ulike historiske og samfunnsmessige temaer, for eksempel om soldyrkelse og sjamanisme, om samisk seljakt og jakttabuer, om grenevevingen og dens

terminologi, om norsk kirke- og kulturpolitikk på samisk område, om samisk pels- og skinnterminologi, om fiske og fisketerminologi (et stort anlagt arbeid, der bare første del ble utgitt) og om sosiale og kulturelle aspekter ved tospråklighet. Han skrev også artikler i dagspressen om ulike temaer i samisk samfunnsliv, og anmeldelser av andre forskeres arbeider.²⁵

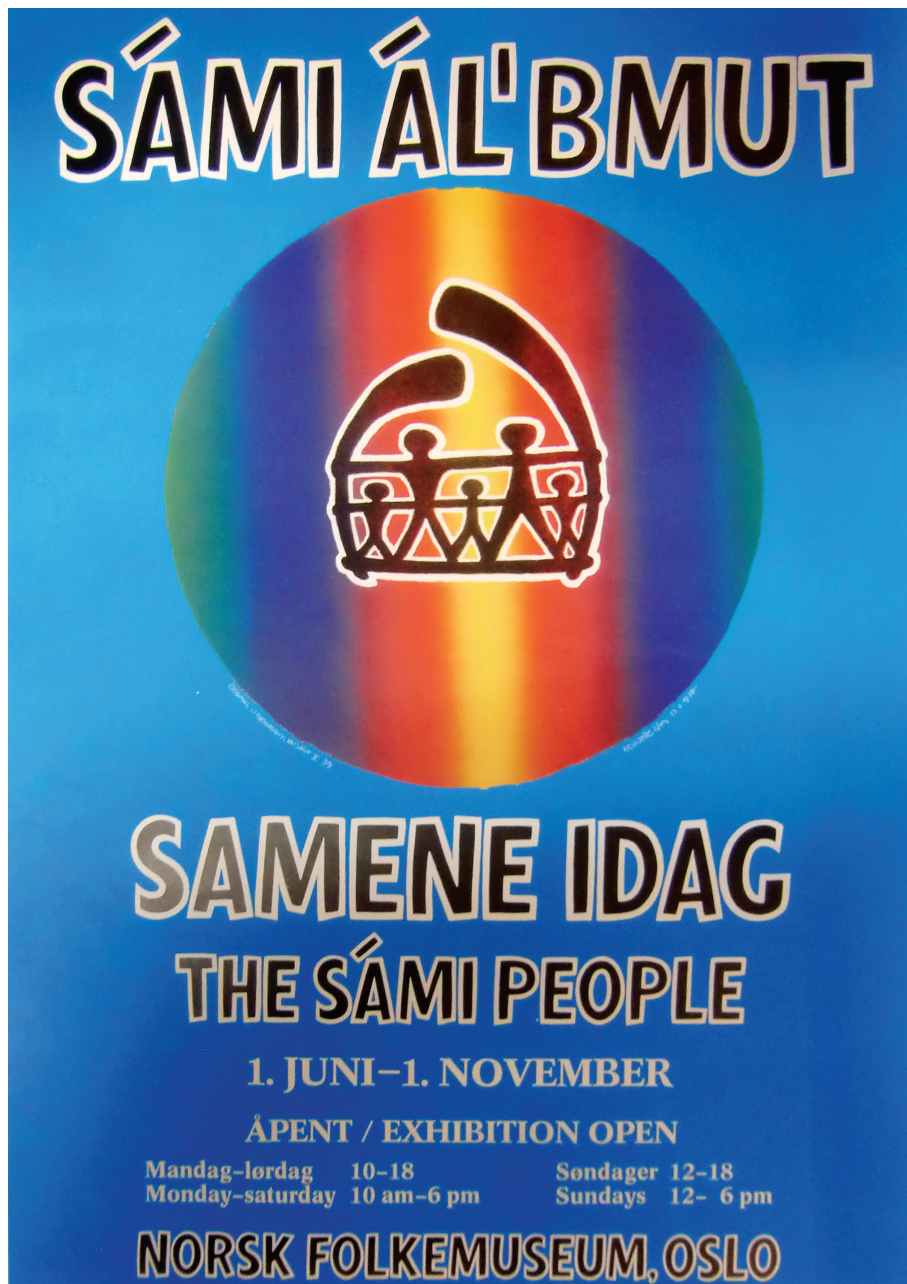
ANDRE FORSKERE VED MUSEET

Selv om vårt tema her først og fremst er den samiske avdelingen og virksomheten der, må det nevnes at det også var andre forskere ved Norsk Folkemuseum som hadde kunnskaper om samiske forhold. Det gjaldt ikke minst tekstilforskeren Marta Hoffmann (ansatt ved museet 1940 – 1980), som gjennom studiene av den samiske grenevevingen fikk førstehånds kjennskap til samiske miljøer, særlig i den sjøsamiske bygda Manndalen i Kåfjord i Lyngen og hos skoltesamene i Finland. Hoffmann kom første gang til Manndalen i 1955, sammen med Asbjørn Nesheim, og oppdaget da at veving på oppstadgogn, som hun til da bare kjente gjennom historiske rekonstruksjonsforsøk, fremdeles var i levende bruk i denne bygda (Mikalsen 1985:179). Hoffmann bidro til å gjøre den samiske teppevevingen kjent, blant folk flest ved at hun – sammen med Nesheim – organiserte salg av manndalsgrener ved Folkemuseet, og blant fagkolleger ved at hun beskrev denne teknikken i sin doktoravhandling *The Warp-weighted Loom* (Hoffmann 1964).

Men den ved Norsk Folkemuseum som ved siden av Nesheim hadde størst kunnskap om samiske forhold, var uten tvil Knut Kolsrud, som var ansatt ved museet fra 1950 til 1960. Kolsrud hadde som student under krigen oppholdt seg ved Altafjorden og der gjort studier i sjøsamenes kulturgrunnlag. Etter krigen hadde han studieopphold i USA og tok deretter i 1950 magistergraden i etnografi med avhandlingen *Sjøfinnane i Rognsund*. Året etterpå tok han doktorgraden på avhandlingen *Finnfolket i Ofoten. En studie i Ofotens demografi og sjøfinnens etnografi i eldre tid*. Ved Folkemuseet var Kolsruds viktigste arbeidsoppgaver knyttet til det store prosjektet *Norske Bygder*. Men han skrev også om samiske emner, og om nordnorske bygder der samer og nordmenn hadde bodd om hverandre til forskjellige tider i historien, slik som i den etnologiske avhandlingen *Sommer-sete – til problemet om halvnomadisme og seterflytting blant norske sjøsamere* (trykt 1961 i museets monografiserie *Samiske samlinger*). Da Nesheim ble oppnevnt som formann i Samekomiteen i 1956, ble Kolsrud engasjert til å delta i utredningsarbeidet, og han skrev et kapittel til belysning av samenes situasjon i Norge: *Trekk av samenes demografiske, sosiale og økonomiske stilling* (trykt i komiteinnstillingen 1959). Kolsrud sluttet ved Norsk Folkemuseum i 1960, og var deretter professor i folkelivsgranskning ved Universitetet i Oslo, en stilling han hadde frem til pensjonsalder i 1986. Han døde i 1989.

OVERGANGSTID OG EN VIKTIG UTSTILLING (1976 – 1978)

Da Nesheim gikk av for aldersgrensen i 1976, lyktes det i første omgang ikke å finne en kvalifisert etterfølger. Nesheim fortsatte derfor å bestyre Samisk avdeling, men sykdom gjorde at han hadde liten arbeidskapasitet. Stadig flere oppgaver ble overlatt til hans assistent Berit Hætta, som var engasjert ved museet fra 1974 til 1979, i utgangspunktet for å tegne samlingens draktmateriale. Nå fikk hun blant annet ansvaret for å koordinere og lede arbeidet med utstillingen *Sámi Ál'brmut – Samene i dag*, som ble vist på museet sommeren 1978. Dette var en nordisk utstilling som en gruppe samer i Oslo i samråd med medlemmer av Norsk Kulturråds administrasjon tok initiativet til. Det deltok 13 samiske kunstnere: Ti fra Norge, to fra Sverige og én fra Finland. Ved siden av å vise samisk kunst og kunsthåndverk dreide utstillingen seg om dagsaktuelle politiske spørsmål knyttet til samenes stilling i samfunnet. Noen av museets medarbeidere, som var vant til å stå forsiktig i slike sammenhenger, reagerte på at utstillingen ga politiske temaer så frem-

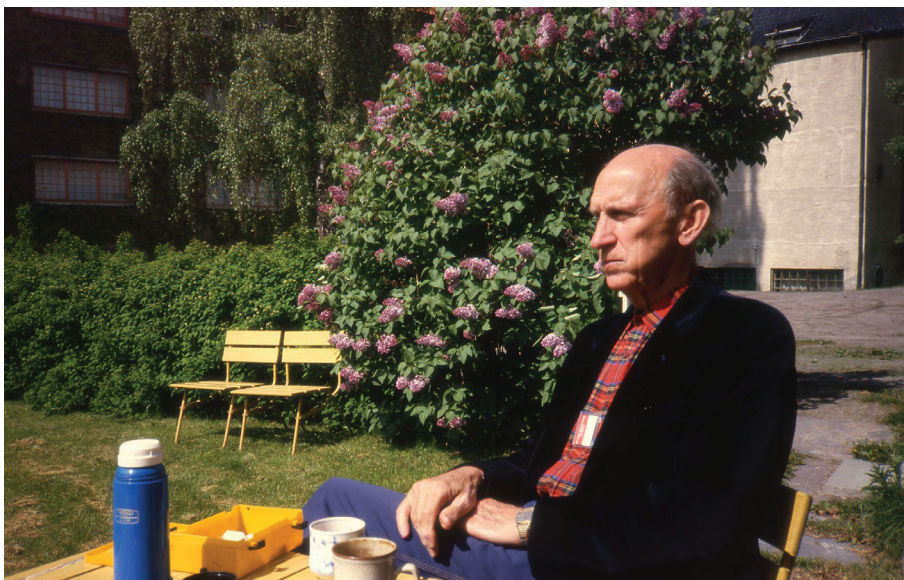
Plakaten til utstillingen «Samene i dag» ble formgitt av Hans Ragnar Mathiesen, også kjent under kunstnernavnet Keviselie. Foto: Leif Pareli, Norsk Folkemuseum.

tredende plass. Et av innslagene var et samisk flagg, tegnet av billedkunstneren Synnøve Persen. Hun var én av en gruppe radikale samiske kunstnere med et sterkt engasjement i konflikten om Alta-vassdraget, som på den tiden splittet det norske samfunnet. Det vakte stor oppstandelse – og forargelse – at det ble lansert et eget samisk flagg. Og det attpåtil på Norsk Folkemuseum! Museet forlangte flagget fjernet. Men da erklærte de øvrige deltakerne i utstillingen at de i tilfelle ville fjerne også sine ting, og i så fall ville utstillingen falle sammen. Resultatet ble at flagget fikk henge.²⁶

I mellomtiden fortsatte museet å lete etter en kvalifisert person til stillingen ved Samisk avdeling. Heller ikke ved annen gangs utlysning, i 1977, meldte det seg noen søker.

Johs. Falkenberg som skrivende pensjonist på museet sommeren 1987. Bildet er tatt under en lunsjpause i "samehaven" – fra 1985 til 1998 holdt Samisk seksjon til i den lave fløyen langs Museumsveien, i de første årene med hage på baksiden, der det senere ble nybygg for Stortingssalene samt butikk og billettsalg.

Foto: Leif Pareli.

Dette skapte alvorlig bekymring for at museet kunne risikere å miste denne stillingen. Museets styre gikk derfor i januar 1978 til det usedvanlige skritt å kalle dr. Johannes Falkenberg til stillingen, og han sa ja og tiltrådte 1. mai samme år.

JOHS. FALKENBERG HOLDER FORTET (1978 – 1982)

Johannes ("Johs.") Falkenberg (1911 – 2004) hadde i mange år vært førstekonservator ved Etnografisk Museum, og hadde bare tre år igjen til han skulle gå av med pensjon. På Etnografisk Museum hadde han det meste av tiden arbeidet med materiale fra et feltarbeid hos aboriginer i Australia. Men før han reiste til Australia i 1950 hadde han gjort flere feltarbeid i samiske områder. Som ung assistent for Etnografisk Museums bestyrer, professor Ole Solberg, reiste han i 1937 til Laksefjord i Finnmark, for å gjøre studier av bygdene der. Resultatet ble boka *Bosetningen ved indre Laksefjord i Finnmark*, utgitt av museet i 1941 – den første etnografiske studien av et samisk lokalsamfunn som ble utgitt her i landet. I årene som fulgte gjorde han en rekke feltarbeid i sørsamiske distrikter, særlig omkring Røros og i Elgå, men også andre steder i Trøndelag. Dette resulterte blant annet i en omfattende artikkel om slektskapssystemet hos Snåsa-samene. Samene hadde et klassifikatorisk slektskapssystem, som strekker seg ut over biologiske slektninger og i prinsippet omfatter alle i samfunnet: «I virkeligheten binder (...) Snåsa-systemet hele den samiske folkeætt sammen til en enhet, slik at alle samer blir i slekt med hverandre». (Falkenberg 1953:75). Dette systemet skiller seg altså sterkt fra et deskriptivt slektskapsystem, som brukes i det norske samfunnet. Falkenberg fikk forøvrig her og ved senere anledninger god hjelp av en annen vitenskapsmann som på samme tid gjorde feltarbeid blant sørsamene, språkforskeren Knut Bergsland.

Mens Falkenberg arbeidet ved Etnografisk Museum, hadde han konsentrert seg om sine australske studier, og det samiske feltmaterialet fra førteårene ble for det meste liggende ubrukt. Etter at han var kommet til Folkemuseet tok han opp igjen dette materialet, og publiserte i løpet av de kommende årene to artikler i årboka for Saemien Sijte, det nye sørsamiske kultursenteret på Snåsa. Den første av disse, *Fra nomadisme til fast bosetning blant samene i Røros-traktene 1890 – 1940-årene*, dreide seg om de store endringene i sørsamenes levevis i en tid som fremdeles lå innenfor manns minne den gang Falkenberg hadde sine feltopphold i distriktet på 1940-tallet. Den andre artikkelen, om innfø-

ringen av reinbeitedistrikter i Sør-Norge på slutten av 1800-tallet, inneholdt en sterk kritikk av de historiske og etnografiske undersøkelserne som den gang var blitt brukt som argumenter for å innskrenke reindriften til avgrensede distrikter. Kritikken gjaldt særlig professor Yngvar Nielsen, som han påpekte hadde vært både overfladisk og partisk i sine undersøkelser. Med dette gikk Falkenberg rett inn i den heftige diskusjonen som på 1980-tallet raste innen forskermiljøene, om samenes eldre historie i Sør-Norge, og om deres rettigheter i forhold til det norske bygdesamfunnet, og innenfor staten Norge i det hele.

Spesielt interessant var det at Falkenberg kunne gjengi enkelte informantutsagn om den gamle sørsamiske samfunnsorganiseringen, opplysninger som ikke var kjent i noen andre kilder, og som var svært relevante for de rettssakene som foregikk mellom samene og bygdefolk. Det var derfor fra samisk hold stor interesse for at Falkenberg skulle gå videre med å publisere fra sine gamle feltnotater, og kanskje komme frem med nye opplysninger som kunne være av betydning for disse sakene. Falkenberg lovet også at han ville komme med flere artikler fra sørsamisk område. Men først ville han skrive en ny versjon av sin bok om Laksefjord. Dette manuskriptet, som i virkeligheten ville blitt en helt ny bok og ikke bare en omarbeiding av den gamle, fortsatte han å arbeide med i flere år som pensjonist, og han hadde fast skriveplass på museet. Men etter hvert gjorde alderen seg gjeldende, og han sluttet å komme til museet. Da han noen måneder før sin død i 2004 overlot til undertegnede alt sitt gjenværende materiale, ble det klart at han hadde kjørt seg fast i Laksefjord-prosjektet, og aldri hadde kommet noen vei med det. Det sørsamiske materialet ble det aldri til at han tok opp igjen.

Johs. Falkenbergs tid ved Samisk avdeling ble på mange måter en mellomperiode mellom den markante forgjengeren Asbjørn Nesheim og den like markante etterfølgeren Bjørn Aarseth. Det hadde da også vært en klar forutsetning, da Falkenberg sa ja til Folkemuseets kallelse, at dette var en løsning for å holde fortet inntil en ny bestyrer til avdelingen var blitt funnet, og at han derfor ville stå fritt til å arbeide slik det passet ham selv. Selvsagt spilte det også en stor rolle at han kom til museet først noen få år før pensjonsalderen. For museets øvrige medarbeidere ble han nok langt på vei en outsider. Det forhindret ikke at han var en skarp observatør av museets indre liv, og i senere år formidlet han videre enkelte av sine inntrykk i form av anekdoter som kunne være drepene i sin treffsikkerhet. De alvorlige personkonfliktene ved museet i disse årene holdt han en lett humoristisk avstand til. Selv fremhevet han som sitt varige monument på Norsk Folkemuseum at han hadde vært en drivkraft i at museet fikk innredet et kjølemagasin. Et viktig argument for å få bygget et slikt magasin var nemlig hensynet til de mange skinn- og pelsgjenstandene i den samiske samlingen. Visstnok var dette det første kjølemagasinet ved noe museum i Norge.²⁷

BJØRN AARSETH OG NY GIV FOR SAMISK (1982 – 1993)

I 1981 gikk Johs. Falkenberg av for aldersgrensen, og stillingen som førstekonservator og bestyrer for Samisk avdeling ble lyst ledig. Fordi det var bekymring for at man ikke ville få en kvalifisert søker, slik det hadde skjedd to ganger tidligere, var stillingen utlyst slik at søker uten førstekompetanse kunne få et stipend for å kvalifisere seg til opprykk. Det meldte seg fem søkere, men konkurransen sto mellom to av dem: Harald Eidheim og Bjørn Aarseth. Aarseth, som ikke hadde magistergrad eller embetseksamen, søkte for sikkerhets skyld alternativt om kvalifiseringsstipendiet. Eidheim hadde vært professor ved Universitetet i Tromsø og hadde førstekompetanse. Likevel innstilte bedømmelseskomiteen Aarseth til stillingen "på en klar førsteplass", og han fikk også tilkjent førstekompetanse. Dette vakte stor oppmerksomhet i fagkretser, og ble av mange oppfattet som en klar forbigåelse. Også Aarseth må ha blitt forbauset, for i takkebrevet der han tok mot stillingen sier han at han var overrasket over at han allerede ved tilsettingen fikk

status som førstekonservator: "Som meddelt i min søknad av 4/5-81, ville jeg be om å bli vurdert til denne kompetanse når min avhandling om virkemidler og resultater av norsk samepolitikk er levert. Jeg gjør ikke krav på lønn som førstekonservator før så er skjedd." Museet valgte å se bort fra denne siste formuleringen – heldigvis for ham, for hans planlagte store arbeid kom ut som bok først flere år etter at han var sluttet ved museet.²⁸

Bjørn Aarseth kom imidlertid til museet med andre kvalifikasjoner som skulle få stor betydning for museets virksomhet på det samiske feltet. Han hadde bak seg en lang og mangfoldig yrkeskarriere, der den røde tråd var et sterkt engasjement for det som kan kalles "samenes sak". Han hadde hatt sin barndom i Kautokeino, der hans lærerforeldre var blant de meget få norske familier i en ellers rent samisk bygd. Han hadde derfor hatt samiske lekekamerater, hadde lært å snakke samisk, og hadde i det hele en nærkunnskap om samiske forhold som var sjelden blant norske tjenestemenn og øvrighetspersoner. Denne kunnskapen og interessen for det samiske tok han med seg videre, i arbeidet i skolen og i politikken og annen samfunnsinnsats. Han ble i mange sammenhenger en talsmann for samiske synspunkter, noe som var svært verdifullt i tider da det var få samer som hadde høyere utdanning og kunne nå frem til myndighetene med sine meninger. Som ung lærer i Karasjok kom Aarseth i kontakt med Asbjørn Nesheim, og Nesheim var behjelpelig med at Aarseth fikk Fulbright-stipend for å reise til USA for å studere skoleforhold blant indianerne. I sin rapport viste han til amerikanske skolefolk og forskere som fremhevet at barn fra språklige minoriteter hadde lettere for å lære engelsk (altså fremmedspråk) når de først hadde fått gode kunnskaper i sitt morsmål. Slike erfaringer hadde overføringsverdi til samiske miljøer, og Nesheim brukte Aarseths rapport som vedlegg til Samekomiteens innstilling.

Etter hvert tok Aarseth etterutdanning i samisk språk og i etnologi, og han ble engasjert som hjelpelærer ved Universitetet i Oslo, der han gjennom mange år kom til å forme etnologistudentenes bilde av samisk kultur. I 1973 fikk han et engasjement ved Tromsø Museum, der han arbeidet som museumspedagog og som redaktør for museets populære tidsskrift *Ottar*. Han utfoldet også en omfattende virksomhet på andre områder av kulturlivet, blant annet som medlem og leder av Nordnorsk kulturråd og senere som mangeårig medlem av Norsk kulturråd. Overalt var det samisk kultur som lå ham sterkest på hjertet og som han alltid var en talsmann for.

På Norsk Folkemuseum kom Aarseths store virkestrang snart til tydelig uttrykk. Han gikk med én gang inn for at bemanningen ved Samisk avdeling måtte styrkes, ikke minst fordi han selv fortsatte å engasjere seg i et mangfold av verv og oppgaver utenfor museet, slik at det ble mindre tid til de rene museumsoppgavene. Snart hadde han fått rekruttert to nye medarbeidere, bibliotekarstudenten Ove Pettersen, med store spesialkunnskaper om samisk litteratur, samt undertegnede, som til da hadde arbeidet med samiske kulturminner ved Videnskabselskabets Museum i Trondheim. Begge fikk etter hvert fast ansettelse som henholdsvis fagkonsulent og konservator, og den samiske avdelingen hadde dermed en fast bemanning på tre personer. Til tider var det også andre engasjert ved avdelingen, slik som studenten Risten Sokki, senere prisbelønt forfatter på nordsamisk språk. Avdelingen flyttet fra Nesheims lille kontor på loftet til fløyen ved Museumsveien, der også boksamling og arkiv fikk plass, slik Nesheim i sin tid hadde sett for seg i planen for avdelingen som et komplett vitenskapelig institutt. Virksomheten ved Samisk avdeling var dermed større enn noensinne. Dette skjedde paradoksalt nok samtidig med at avdelingen i forbindelse med omorganisering av museet fikk redusert sin status, og ble omdøpt først til Samisk seksjon og deretter Samisk samling, for til slutt å bli helt borte som organisatorisk enhet ved museet.

SAMLINGSORDNING OG NY UTSTILLING

Det var to store oppgaver som måtte løses ved Samisk avdeling da Bjørn Aarseth kom dit: Det trengtes nytt magasin for gjenstandssamlingen, og det var sterkt behov for en ny samisk basisutstilling, til avløsning for Nesheims "midlertidige" utstilling fra 1958. Begge disse sakene var det denne forfatter som fikk som arbeidsoppgaver. Gjenstandene lå på denne tiden fremdeles for en stor del i de skuffer og skap der de var blitt plassert etter hvert som de ble overført fra Etnografisk Museum i årene etter 1951, og det manglet både orden og oversikt. En nyordning måtte skje innenfor rammene av det eksisterende magasinrommet, og det mest hensiktsmessige var å innrede med kompaktreoler, en praktisk men dyr løsning. Nå kom Bjørn Aarseths mange kontakter i departement og Kulturråd til nytte, og han utfoldet stor energi i å få til finansiering av magasin så vel som utstilling. Hele magasinrommet ble ombygd, med både flyttbare og faste reoler i to etasjer. Samlingen ble ordnet etter systemet *Outline of Cultural Materials*, som nylig var blitt tatt i bruk ellers på museet, og som i årene etterpå er blitt standard for norske museer. Det ble også engasjert samiske språkekspert til å gjennomgå hele gjenstandskatalogen og finne samiske (nordsamiske) termer for alle gjenstandene i samlingen. Resultatet ble en samisk outline, som senere er gjort tilgjengelig også for samiske museer, gjennom Folkemuseets deltakelse i Samisk Museumsblad.²⁹

Det å lage en ny basisutstilling var en enda større oppgave. Dette skulle være første ledd i en omfattende fornyelse av museets utstillinger, som for en stor del hadde stått uendret siden førtitallet, og det var store forventninger til at museet nå skulle få en helt ny basisutstilling. Men det å lage en utstilling om samisk kultur var ikke uproblematisk i en tid med økende samisk selvbevissthet, og med mange sterke følelser i kjølvannet av Alta-konflikten og andre ankepunkter fra samisk hold mot den norske stat og norske

Fra åpningen av samisk utstilling, 30. september 1990. Kronprins Harald, førstekonservator Bjørn Aarseth, kirke- og kulturminister Eleonore Bjartveit og konservator Leif Pareli.

Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

institusjoner. Det ville være stor risiko for at nesten uansett hvordan oppgaven ble løst, ville det komme kritikk og innvendinger om at det enda en gang ikke var tatt hensyn til samiske meninger og ønsker.

Det ble derfor organisert et stort seminar på museet, som dreide seg både om formidling av samisk kultur generelt, og mer konkret om planene for den nye utstillingen. Til seminaret var det invitert fagfolk fra andre museer og samiske kunstnere og kulturarbeidere. Seminaret ble meget vellykket, og la grunnlaget for et godt samarbeid med flere av deltakerne i andre sammenhenger i årene som fulgte. Etter at utstillingen var åpnet høsten 1990 ble det holdt et nytt seminar, hovedsakelig med de samme deltakerne, der det ble invitert til kommentarer og kritikk av det ferdige produktet. Det viste seg at de kritiske meningene stort sett kom fra andre museumskolleger, mens de samiske deltakerne ga uttrykk for at de var svært fornøyd med utstillingen. (Om utstillingen og seminarene, se Pareli 1994b). At denne fremgangsmåten var et godt grep fremgår blant annet av at utstillingen fremdeles er i bruk, mer enn tyve år senere. Den er innholdsmessig så å si uforandret, bortsett fra at det i 2007 ble laget en ny samtidssdel, som oppsummerer mange av endringene i årene etter at utstillingen ble åpnet.

SAMEPLASSEN I FRILUFTSMUSEET

At museet fikk en ny samisk utstilling, var også en foranledning til å ta opp igjen ønsket om et samisk innslag i Friluftsmuseet. De store planene fra Nesheims tid var ikke lenger aktuelle, og det mest realistiske nå var en mindre plass, som kunne innpasses på museet. Det ble først gjort vedtak om å ta i bruk området ved skogskoiene oppe i museets nordøstlige hjørne. Hensikten var nok god, men stedet lå i utkanten av museet, og med fare for at få ville finne veien dit. Med den nye samiske utstillingen plassert i C-bygg, og med en stor, ny dør fra dette lokalet ut til Friluftsmuseet (laget av hensyn til transport inn og ut av bygningen i en byggeperiode) åpnet det seg en ny, spennende mulighet: Ved å legge Sameplassen rett utenfor denne døra, kunne man med et mindre tilbygg – et vindfang – få en utgang fra utstillingen til Friluftsmuseet, og dermed skape en direkte kontakt mellom innendørs utstilling og uteanlegg, noe som ville være noe helt nytt på Folkemuseet. Dessuten ville beliggenheten nær inngangen til Friluftsmuseet gjøre sameplassen tilgjengelig for de aller fleste av museets besøkende, mens trolig bare de spesielt interesserte ville finne frem til en gamle plassert bak skogskoiene i museets utkant. Disse argumentene fikk gjennomslag, og tross en del betenkeligheter ut fra nærheten til andre bygninger, ble det besluttet å legge sameplassen her. Og da basisutstillingen åpnet høsten 1990, ble Kronprins Harald, kulturministeren og de øvrige gjester tatt med fra utstillingen gjennom den åpne døren og ut i Friluftsmuseet, der det for anledningen var satt opp et sametelt som markering av at her skulle museets samiske friluftsanlegg komme.

Samtidig satte plassforholdene klare begrensninger for hva som kunne være realistisk å bygge. Her var det ikke å tenke på å børste støvet av Nesheims ambisiøse plan fra 1951. Det ble isteden gjenskapt en tradisjonell sørsamisk boplass, med beboelsesgamme, stabbur og oppbevaringsstillas. Reindriftssamen Jonas Danielsen fra Engerdal ble forespurt om å stå for byggingen. Sommeren 1992 kom han til museet og satte opp gammen, og den ble innviet under en samisk kulturfestival på museet samme år. Senere ble det også satt opp et stolpe-stabbur og et stillas der, og store deler av året står det også et telt oppsatt på plassen, en lavvo som kan brukes til skolebesøk og andre aktiviteter. Sameplassen har hele tiden vært et særpreget innslag på Folkemuseet, og skiller seg ut fra de andre bygningene i Friluftsmuseet, ikke bare med sitt utseende men også med sin historie og sin etniske bakgrunn. Den har også stilt museet overfor uventede utfordringer med hensyn til vedlikehold og skjøtsel av en torvgamme, og krevende oppgaver med å formidle samisk kultur på en tilfredsstillende måte for passerende turistgrupper,

som i mange tilfeller ikke har tid til også å besøke museets innendørs utstillinger.

NYE BOKUTGIVELSER

Mens Bjørn Aarseths medarbeidere tok seg av de sentrale museumsfaglige oppgavene, kunne Aarseth selv fortsette sine mange aktiviteter utenfor museet. Han var medlem av Norsk Kulturråd i flere perioder, og en tid også engasjert som daglig leder der, ved siden av stillingen ved Folkemuseet. Han var der med på å drive frem en rekke samiske saker, og var en drivkraft i at rådet etter hvert fikk en egen samisk seksjon, som siden ble skilt ut som et eget Samisk Kulturråd (senere omorganisert inn i Sametingets administrasjon). Han var også medlem av Samekulturutvalget, som i kjølvannet av Alta-konflikten la frem forslag om samisk språklov og andre tiltak til støtte for samisk kultur. Han fortsatte også sin undervisning for etnologistudentene ved Universitetet, en aktivitet som lå hans hjerte nært, og som han fortsatte med i mange år som pensjonist.

Den oppgaven ved museet som Aarseth hadde størst interesse for, var å få til nye utgivelser i museets monografiserie *Samiske samlinger*, som hadde ligget nede siden Nesheims tid. Nå ble det i løpet av få år utgitt slektsbøker for Kautokeino og Karasjok, bøker som var populære i sine hjembygder og som bidro til å gjøre Norsk Folkemuseums navn kjent i de tusen hjem langt fra Bygdøy. Boka *Grenser i Sameland* tok opp de skiftende grenseforhold som gjennom tidene har preget de samiske områdene. Det ble også trykt en nytgave av språkforskeren Knut Bergslands bok *Røros-samiske tekster*, som opprinnelig var utgitt i 1943 av Etnografisk Museum i serien *Nordnorske samlinger*. Dette

Samiske kulturdager på Folkemuseet sommeren 1992. I bakgrunnen ved museumsbygget står den nybygde gammen på Sameplassen, som ble innviet ved den anledningen. I tillegg er det satt opp både tradisjonelle og moderne telttypen, og salgsboder for samiske kunsthåndverkere. Til festivalen var det også invitert to representanter for det samiske museet i Lovozero på Kola, som med dette kunne reise til utlandet for første gang, etter Sovjetunionens fall noen måneder tidligere.

Foto: Leif Pareli.

er en viktig tekstsamling (på sørsamisk med norsk parallelltekst), som er hovedgrunnlag for det sørsamiske skriftspråket, og dessuten gir en god og levende innføring i sørsamenes liv i gamle dager.

Et stort løft var boka *De rettferdiges strid*, en norsk utgave av den nederlandske kulturantropologen Nellejet Zorgdraggers doktoravhandling om Kautokeino-opprøret i 1852. Det var Ove Pettersen som gjorde det meste av det praktiske arbeidet med alle bokutgivelsene, og spesielt Zorgdraggers bok var et omfattende arbeid, med mange språklige gjennomganger, grundige fakta- og sitatkontroller og bortimot 1000 fotnoter å holde styr på. Det tjener Ove Pettersen til heder at dette store arbeidet ble fullført så å si uten en trykkfeil, og med alle noter på rett plass. Boka kom ut i 1997.

Bokutgivelsene ble imidlertid stadig mer et gnisningspunkt i forholdet til museets ledelse, som mente disse prosjektene medførte urimelig mye arbeid og dermed utgifter. Museet for øvrig hadde nærmest sluttet å utgi bøker, og det lille som fantes av "forlagsvirksomhet" ble etter hvert en kasteball mellom forskjellige avdelinger, der ingen ønsket å ta ansvaret for lagerhold, markedsføring og salg. Behovet for at museet skulle utgi bøker om samiske emner ble også mindre, etter hvert som det kom flere forlag spesialisert på samisk litteratur, samtidig som det ble større interesse for samiske utgivelser i forlagsverdenen ellers. Ove Pettersen, som hadde stått for det meste av arbeidet med bøkene i *Samiske samlinger* og hadde fungert som redaktør for serien, forlot museet et par år etter at arbeidet med Zorgdraggers bok var fullført. Siden har Folkemuseet bare utgitt én bok i serien, nemlig Bjørn Aarseths eget magnum opus.

MUSEET ENDRER FORMÅLSPARAGRAFEN

En viktig begivenhet i museets historie i disse årene var endringen av museets formålsparagraf, en endring som avspeilet nye tider både for museet og for samfunnet for øvrig. Helt siden museets grunnleggelse i 1894 hadde formålet vært å arbeide med det norske folks kultur. Nå kom det opp tanker om at museet burde finne en ny formulering, som kunne favne videre og avspeile endrete samfunnsforhold. Utgangspunktet for diskusjonen var ønsket om å inkludere i museets arbeid også innvandrere og andre minoriteter, grupper som kanskje ikke uten videre ville falle naturlig inn under begrepet "det norske folk". Men den sterkeste argumentasjonen kom til å dreie seg om hensynet til samene, som på denne tiden stadig tydeligere markerte det standpunkt at samene er et eget folk, med en identitet som på mange måter er forskjellig fra den norske, og i noen sammenhenger står i klar motsetning til den. En komite ved Vitenskapelig avdeling utformet forslag til en ny formulering. Museet var på denne tiden (1987) fremdeles organisert som en medlemsforening, og saken skulle avgjøres på foreningens årsmøte, der alle personlige medlemmer hadde stemmerett. Diskusjonen gikk høyt, og motstanden mot å endre museets fundas var sterk. Men med knappst mulig flertall ble forslaget vedtatt. Utfallet av diskusjonen ble dermed at museets formålsparagraf ble endret fra å gjelde "det norske folk" til "liv og levekår i Norge".

Med denne formuleringen som grunnlag kunne museet i årene som kom, etter hvert ta fatt på nye faglige oppgaver knyttet til både innvandrergrupper og andre minoriteter i samfunnet, og ikke minst til nye institusjoner som Sametinget og en rekke samiske museer.³⁰

OMSTILLINGER OG NYE TIDER

Bjørn Aarseths tid ved Norsk Folkemuseum falt sammen med store og til dels vanskelige omstillingsprosesser ved museet, noe som innebar ny organisasjonsstruktur og ny ledelse, og nye rutiner for mange praktiske gjøremål. Det var nok ikke alle de nye forholdene som var helt etter Aarseths hjerte. Der han før kunne gå direkte til direktøren og få tilsagn

Bjørn Aarseth og hans kone og medhjelper Borghild, ved overrekkelsen av St. Olavs Orden i den gamle stortings salen på Norsk Folkemuseum, 31. august 2006.

Foto: Leif Pareli.

om det han ønsket, måtte han etter hvert forholde seg til nye personer, og innstille seg på at saker måtte avgjøres via tjenestevei. Med sin store virkestrang opplevde han museet som unødig begrensende for hans mange planer og ønsker. Ved minst én anledning søkte han seg bort, men uten å få stillingen han ønsket. Det ble også i 1990 søkt om statsstipend for ham, begrunnet med hans mange aktiviteter blant annet som konsulent, rådgiver og utreder, og derfor med behov for å fristilles fra regulære arbeidsoppgaver. I søknaden vedla Aarseth en publikasjonsliste med 176 innførsler, som dokumentasjon av den store og brede aktivitet han hadde utfoldet gjennom årene. Men søknaden gikk ikke gjennom. Etter hvert hadde han lange permisjoner og mye sykefravær. I 1993 tok han så endelig avskjed med museet, og ble seniorstipendiat under Norges Forskningsråd, for å arbeide med sin avhandling og andre oppgaver.

Som pensjonist ble Bjørn Aarseth stadig mer plaget av sviktende helse. Arbeidet med boka om norsk samepolitikk, som hadde fulgt ham i så mange år, gikk stadig mer trått. Først i 2006 ble boka trykt. Den var en nøktern og saklig gjennomgang av offentlige utredninger, planer og tiltak i samiske spørsmål siden 1945, og kan dermed være et nyttig samleverk for den som trenger en oversikt over offentlige tiltak på dette området. Dessverre hadde Aarseth valgt å utelate fullstendig sin egen person, til tross for at han jo selv hadde vært en svært aktiv medspiller i mange av de tiltak han redegjorde for. Kanskje var denne fortielsen et utslag av beskjedenhet på egne vegne, eller kanskje valgte han den upersonlige tilnærmingen for ikke å bryte den saklige stilen boka var holdt i. Men dermed går leserne glipp av muligheten for å få del i spillet bak kulissene, og de mange uoffisielle kontaktene og samtalene som lå bak vedtak og beslutninger – kontakter som nettopp Bjørn Aarseth visste så mye om, og som det ville vært langt mer interessant å lese om enn de offentlige utredningene som er gjengitt i boken. Den upersonlige stilen gjorde at boka nok ble oppfattet som tørr. Den fikk da også et meget beskjedent salg, til forfatterens sorg, etter de mange års innsats.

En stor glede fikk Bjørn Aarseth likevel i sine siste år, da han kort etter sin åttiårsdag i 2006 ble utnevnt til Ridder av St. Olavs Orden, for sin livslange innsats for samisk kultur. I søknaden til Kongen, som var undertegnet av tolv fremtredende representanter for norsk

og samisk kulturliv, ble understreket den omfattende og allsidige aktivitet Bjørn Aarseth hadde nedlagt gjennom mange år, både gjennom offisielle roller og i mer uoffisielle sammenhenger som initiativtaker, rådgiver og støttespiller:

Som hovedsak må fremheves at Bjørn Aarseth har vært en fremragende brobygger mellom det samiske samfunnet og det norske majoritetssamfunnet. I tider hvor fornorskingsånden var sterk, gjorde han en viktig pionerinnsats for å fremme samisk språk, kultur og identitetsfølelse, og han har hatt en finger med i spillet i svært mye av det som har skjedd av positive tiltak for samisk kultur gjennom mye av etterkrigstiden. Dette har gjort ham til en respektert person i hele det samiske samfunnet.

Bjørn Aarseth døde 9. juli 2010.

SLUTTORD

Den samiske virksomheten ved Folkemuseet må sees i lys av sin tid, ikke bare i fortiden, men også når det gjelder dagens virksomhet, og ikke minst når det gjelder perspektiver på fremtiden og hvilke prosjekter det er nærliggende å legge planer for. Det er samtidig viktig å se på hvilke museumsfaglige oppgaver som i dag kan ivaretas like godt eller bedre andre steder, og hvilke oppgaver Norsk Folkemuseum bør se som sine, ut fra dette museets spesielle forutsetninger. Da Folkemuseets samiske avdeling ble opprettet i 1951 var denne avdelingen bortimot alene i landet om å arbeide spesielt med samiske oppgaver — bare ved Tromsø Museum var det fra omtrent samme tid en samisk-etnografisk virksomhet. I dag, derimot, er det en rekke museer som er definert som samiske, og som ligger i samiske områder og har nære kontakter med samiske lokalmiljøer. Arbeidet med ivaretagelsen av samisk kulturarv er viktigste oppgave for disse museene. Norsk Folkemuseum må finne sine fremtidige oppgaver i et samspill med disse museene, der de ikke blir konkurrenter men heller partnere, som kan utfylle hverandre og dermed bidra til en samlet større innsats for arbeidet med samisk kultur.

Det er i dette perspektivet vi må se den avtalen om tilbakeføring av samisk kulturarv som ble undertegnet i 2012, og som er omtalt i innledningen her. Avtalen tar utgangspunkt i samenes rettigheter som et eget folk og som et urfolk, slik disse rettighetene er fastslått både i nasjonal lovgivning og i internasjonale konvensjoner som er forpliktende for Norge. I tillegg til dette rettighetsperspektivet er avtalen også begrunnet mer pragmatisk i en visshet om at den samiske kulturarven som i dag oppbevares ved Norsk Folkemuseum kan komme bedre til nytte og glede for samiske miljøer ved at gjenstandene utstilles og brukes ved museer i de områdene disse gjenstandene kommer fra. Det var i hovedsak ut fra slike perspektiver Norsk Folkemuseum i 2007 besluttet å ta initiativ til forhandlinger med Sametinget om tilbakeføring av deler av samlingen. En felles arbeidsgruppe ble nedsatt, med representanter for Sametinget, for Norsk Folkemuseum (denne forfatter) og Samisk Museumslag. Resultatet av gruppens arbeid ble rapporten *Bååstede – tilbakeføring av samisk kulturarv*, som igjen ble grunnlag for avtalen mellom Norsk Folkemuseum, Kulturhistorisk museum og Sametinget.³¹

Samtidig som avtalen har til formål å innfri ønsker fra samiske miljøer, om at kulturarv som gjennom årene er ført ut av Sameland skal komme tilbake, erkjenner partene også behovene ved Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum for å ha samisk gjenstandsmateriale til utstillinger og annen museumsfaglig bruk. Det er enighet om at det også er i samenes interesse at samisk kultur vises ved de store museene i hovedstaden, og avtalen understreker betydningen av at Norsk Folkemuseum opprettholder sitt ansvar for forskning i og formidling av samisk kultur. Ikke minst spiller det her en rolle at Oslo trolig er det sted i Norge der det er flest samer – «halve samefolket bor i Oslo», slik

Avtalen om tilbakeføring av samisk museumsmateriale undertegnes i Karasjok 19. juni 2012. Fra v: Norsk Folkemuseums direktør Olav Aaraas og konservator Leif Pareli, avdelingsleder ved Kulturhistorisk Museum Øivind Fuglerud, leder ved RiddoDuottarMuseat Káren Elle Gaup og sametingspresident Egil Olli.

Foto: Sara Marja Magga, Sametinget.

tidligere sametingspresident Ole Henrik Magga en gang har spissformulert det. Avtalen fastsetter derfor at halvparten av samlingen – det vil si vel 2000 gjenstander – skal tilbakeføres til samiske museer, på nærmere angitte betingelser som skal sikre forsvarlig forvaltning, mens den andre halvparten skal bli ved Norsk Folkemuseum, og der utgjøre en felles ressurs for de to hovedstadsmuseene. Det forutsettes også i avtalen at alle museene som berøres, skal forplikte seg til samarbeid og gjensidig velvilje til utlån, slik at tilbakeføringen kan komme til nytte for flest mulig, og føre til utvikling for alle parter.

For Norsk Folkemuseum vil samisk kultur fortsatt være en viktig oppgave, som innebærer ansvar når det gjelder forskning og formidling så vel som forvaltning av samlingen. Men ansvaret kan også sees som en ressurs, ikke minst når det gjelder markedsføring av museet overfor et lokalt og et internasjonalt publikum. For samene er Folkemuseet en sentral mulighet til å få formidlet sin historie og kultur til et stort og sammensatt publikum, «stilt på likefot» med den norske majoritetsbefolkningen. For Norsk Folkemuseum er samene en viktig del av det samfunnsmessige og kulturelle mangfoldet som museet skal dokumentere, studere og formidle. I en tid der museenes funksjon som samfunnsinstitusjoner må forstås og defineres på nye måter, vil en økt satsing på samisk liv i fortid og nåtid kunne gi verdifulle bidrag til Norsk Folkemuseums rolle som kulturformidler i et samfunn i endring. En slik satsing vil både samene og Norsk Folkemuseum kunne tjene på.

LITTERATUR

- Bergsland, Knut 1970. Om middelalderens finnmarker. *Historisk tidsskrift* 49.
- Bretteville, Turid 1977. Den samiske utstillingen ved Norsk Folkemuseum og undervisning av skoleelever. *By og Bygd XXVI*, Norsk Folkemuseum.
- Falkenberg, Johannes 1953. Slektskapssystemet hos Snåsa-samene. *Studia septentrionalia* V. Oslo, Aschehoug.
- Falkenberg, Johannes 1986. Fra nomadisme til fast bosetning blant samene i Røros-traktene 1890 – 1940-årene. *Årjel saemieh/Samer i sør, Saemien Sijte årbok nr. 2*. Snåsa.
- Falkenberg, Johannes 1988. Innføringen av reinbeitedistrikter i Sør-Norge. *Årjel saemieh/Samer i sør, Saemien Sijte årbok nr.3*. Snåsa.

- Gjessing, Gutorm og Marie Krekling Johannessen 1957. *De hundre år – Universitetets Etnografiske Museums historie 1857—1957*. Studies honouring the Centennial of Universitetets Etnografiske Museum, Oslo 1857 – 1957, Vol. 5. Oslo.
- Hals, Susanna 1977. Asbjørn Nesheims forfatterskap. *By og Bygd XXVI*, Norsk Folkemuseum.
- Helland, Amund (red) 1906: Finmarkens Amt, anden Del: Befolkning og Historie, bind XX i *Norges Land og Folk topografisk-statistisk beskrevet, efter offentlig Foranstaltning udgivet ved Amund Helland*. Kristiania.
- Hoffmann, Marta 1964. *The Warp-weighted Loom. Studies in the History and Technology of an Ancient Implement*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Kjellberg, Reidar 1945. *Et halvt århundre. Norsk Folkemuseum 1894-1944*. Oslo, Johan Grundt Tanum.
- Mikalsen, Mary 1985. Greneveving, en levende tradisjon i Mandalen. *By og Bygd XXX* (Festskrift til Marta Hoffmann) Norsk Folkemuseum.
- Nielsen, Yngvar 1891. Lapperne fremrykning mot syd i Thronhjems stift og Hedemarkens amt. *Det norske geografiske Selskabs Aarbog I*. Kristiania.
- Nielsen, Yngvar 1907. *Universitetets etnografiske samlinger 1857-1907. En historisk oversigt over deres tilblivelse, vækst og udvikling*. Christiania, Fabritius.
- Nielsen, Yngvar 1911: *Universitetets lappiske samlinger 1857 – 1911*. Meddelelser fra Det Ethnografiske Museum no. 2. Christiania, Fabritius.
- Pareli, Leif 1993: Museene og det flerkulturelle Norge. Utfordringer og ansvar. *Dugnad 1*, 1993.
- Pareli, Leif 1994a: *Museumstiltak for innvandrerkultur*. Norsk Museumsutviklings skriftserie 4, 1994. Oslo
- Pareli, Leif 1994b. Samisk utstilling ved Norsk Folkemuseum. I *Festskrift til Ørnulv Vorren*, Tromsø Museums skrifter XXV.
- Pareli, Leif 2007. Seiden som kom hjem – en historisk urett gjort god igjen. *Reindriftsnytt 4*, 2007.
- Severinsen, Anne 1977. Opprettelse av reinbeitedistrikt i Sør-Norge – overgrep eller tilrettelegging? I *Ottar 116-117*, Tromsø Museum.
- Aall, Hans 1920. *Norsk Folkemuseum 1894 – 1919. Trekk av dets historie*. Kristiania, Norsk Folkemuseum.
- Aarseth, Bjørn 2006. *Norsk samepolitikk 1945 – 1990: målsetting, virkemidler og resultater*. Samiske samlinger XIX. Norsk Folkemuseum, Forlaget Vett og Viten.

NOTER

- 1 Gutorm Gjessing i brev til Det akademiske kollegium 18.1.1951, i Norsk Folkemuseums arkiv.
- 2 Også andre årstall har vært foreslått som museets begynnelse, se Gjessing og Johannessen s. 21, med henvisning til den mer detaljerte fremstillingen hos Nielsen 1907. 1857 er likevel blitt stående som det offisielle stiftelsesåret.
- 3 Se for eksempel NF.1895-0578, et kjøreutstyr bestående av pulk, seletøy, pesk og andre klesplagg og tilbehør. Deler av dette nummeret, og de fleste andre samiske gjenstander i den regulære samlingen, er siden 1970-tallet omregistrert til den samiske katalogen (NFSA) og har fått nye numre der.
- 4 Gjessing op. cit.
- 5 Et lignende tilfelle finner vi også tidligere, i 1911, men da uten like uttrykkelig begrunnelse. Se katalognumrene NFSA.1386 til 1404.
- 6 Se katalognr. NFSA.1587 og 1588. Bruken av de to ord «lapper og finner» som betegnelser for samer kan virke forvirrende; det fremgår ikke av teksten om de her er ment synonymt eller om de ble tillagt forskjellig innhold.
- 7 Et eksempel på slike holdninger finner vi i innstillingen fra Lappekommissionen av 1897 (utgitt 1904): “Saalænge Flytlapperne Næring nyder Lovgivningens Beskyttelse, har den følgerig Krav paa at bydes saadanne Vilkaar, at den kan bestaa. Men i og med dens Stilling som en historisk Overlevering, der i ikke ringe Grad virker som Hemsko paa Udviklingen af bedre berettigede og formaalstjenligere Samfundsinteresser, er Grænserne for deres Krav givne. Og disse Grænser maa efter Forholdets Natur blive vigende.” (Her sitert fra Severinsen 1977:46).
- 8 Om hans oppfatninger om samenes «fremrykning», se Nielsen 1891; for alternativt syn, se Bergsland 1970.

- 9 Som eksempel på rasistiske holdninger til samene, se major Grønns beskrivelse fra 1898 i finnmarksbindet (1906, Anden del, s. 11) i serien *Norges Land og Folk*, et autoritativt verk "udgivet efter offentlig Foranstaltning". Et eksempel på raseorientert litteratur utgitt av Norsk Folkemuseum er Dr. Andreas M. Hansens *Oldtidens nordmænd* (1907). Dette verket dreier seg ikke om samene men om kort- og langskallede "raser" i den norske befolkningen.
- 10 Arne Martin Klausen fremhever at Gjessing ble radikaliseret under sitt studieopphold i USA i 1946-47, se *Minnetale* i Det norske videnskaps-akademis årbok 1980.
- 11 Gutorm Gjessing i brev til Det akademiske kollegium 18.1.1951.
- 12 Brev fra Reidar Kjellberg til Det akademiske kollegium 10.9.1951, i NFs arkiv.
- 13 Kilde: Store Norske Leksikon og Norsk Biografisk Leksikon. I Bibsys oppgis fødselsåret til 1908.
- 14 Da Nesheim gjorde dette arbeidet med ordbokverkets to siste bind var han allerede ansatt på Norsk Folkemuseum, og av denne grunn kom også professor Konrad Nielsens store grunnlagsmateriale, med titusenvis av ordsedler og en mengde feltnotater til Folkemuseet, der de i dag er bevart i arkivet.
- 15 En slik praksis var den gang ingen selvfølge, og selv museets egne medarbeidere beholdt ofte sine bilder som sin personlige eiendom, og tok dem med seg når de forlot museet – for eksempel finnes det ikke et eneste bilde i Norsk Folkemuseums samiske fotosamling etter Knut Kolsrud, selv om han var ansatt ved museet i mange år.
- 16 Se Asbjørn Nesheim: Plan for den samiske avdeling, datert 9.10.1951, i NFs arkiv.
- 17 Skillet ved 3000 mellom deponert og egeninnsamlet materiale ble senere forkludret ved at etter-slengere fra Etnografisk Museum fikk høyere nummer mens egeninnsamlet materiale i en periode på åttitallet fikk numre i det ledige "hullet" mellom deponeringen fra Etnografisk Museum og Folkemuseets eget materiale.
- 18 Nesheim: P.M. om katalogiseringen av gjenstandene i den samiske avdelingen ved Norsk Folkemuseum, 21.1.1952, i NFs arkiv.
- 19 Bertrand M. Nilsen (1874 – 1968) samlet i årene fra 1907 og frem til 50-tallet inn minst 1500 gjenstander, det utgjorde omkring 40 % av samlingen ved Norsk Folkemuseum da hans siste nummer, NFSA.4065, ble katalogisert der. (Katalogisert i 1979, men innkommet på 1950-tallet).
- 20 Ifølge NFs årsmelding for 1956-57 ble resten av samlingen overført i løpet av dette beretningsåret.
- 21 Om utstillingen og undervisningsopplegget i Nesheims tid, se Bretteville 1977.
- 22 Foreningen har i dag navnet Oslo Sámiid Searvi og er en lokalforening i Norske Samers Riksforbund.
- 23 Se *Program for den inter-nordiske konferanse om samiske kultur- og næringssspørsmål i Jokkmokk den 31. august – 3. sept. 1953*, i NFs arkiv.
- 24 Asbjørn Nesheim: Plan for den samiske avdeling ved Norsk Folkemuseum, 9.10.1951, i NFs arkiv.
- 25 For en bibliografi over Nesheims forfatterskap, se Hals i *By og Bygd* 1977, som var festskrift til Asbjørn Nesheim, også utgitt som egen publikasjon, *Kultur på karrig jord*.
- 26 Personlig kommunikasjon fra Synnøve Persen (e-post 6.8.2002). I dag er Synnøve Persens flagg utstilt i museets samiske basisutstilling, sammen med det offisielle samiske flagget, som ble vedtatt av Nordisk Sameråd i 1986 og brukes i alle de fire land som har samisk befolkning.
- 27 Personlig kommunikasjon fra førstekonservator Anne Kjellberg, som dengang var ansatt ved Norsk Folkemuseum.
- 28 Se bedømmelseskomiteens innstilling, og dens svar på Eidheims klagebrev, i Samisk seksjons arkiv, perm 5. For Aarseths forbauselse over førstekompetansen, se hans takkebrev til museet, samme sted. Et notat i Falkenbergs etterlatte papirer illustrerer fagmiljøets skepsis til Aarseths kvalifikasjoner.
- 29 Norsk Folkemuseum har vært medlem av Samisk Museums­slag siden opprettelsen i 1989. Forfatteren deltok i stiftelses­møtet, og var senere styremedlem og 2006 – 2007 fungerende styreleder.
- 30 Forfatteren la samtidig frem forslag om at Norsk Folkemuseum skulle sette i gang et minoritetsprogram, og tok også opp temaet i en videre kontekst bl.a. i en artikkel i tidsskriftet *Dugnad* i 1993 og i en rapport til Norsk Museumsutvikling i 1994. Konkrete tiltak kom imidlertid til å drøye flere år. I 2003 satte Norsk Folkemuseum i gang prosjektet *Norsk i går, i dag og i morgen*.
- 31 Bååstede er sørsamisk og betyr «tilbake».